

гине Ніна, у фіналі вмирає Михайло. В прокаті ж стрічку презентують як мелодраму, комедію. Богдан Бенюк визнає її як «добре кіно, що живить душу». Та й гумор у Буадзе ще той! Чого вартий епізод у селі, коли урну з прахом Ніни ледь встигли поставити на стіл поминальної кімнати, а на далекому плані у весь обшир кадру вже сунуть жителі в траурних строях – невблаганні, як вирок! Життєподібно, але й смішно. Хоча за вірогідністю режисер не женеться зовсім. Бо якого жанру життя? Всеосяжного!

Так ось, цирку цій історії не позичати. Дід і внук розмовляти один з одним не можуть: Мікеле не знає української, Михайло – італійської. В Мікеле акрофобія до запаморочення, а має піднятися на верхотуру вежі, аби розвіяти попіл матері. Натомість він зривається з пагорба, зависає над гірським потоком і судомиться довго, через страх усвідомлюючи безопорність свого існування. (Буадзе взагалі охоче користується метафорою. Так, каблучка Ніни постійно зіслизає з її пальця, бо завелика для її нешлюбної долі. Вона її й загубить у день смерті, а перстень знайде Мікеле – вже для своєї судженої, бо цього хотіла мати.)

Та найбільше «концертних» номерів режисер дарує Бенюку. Спочатку його герой готує пряженю у форматі театру ляльок на пальцях, а далі демонструє атракціон перевезення заслаблого Михайла вантажівкою дном потічка проти течії, тягнучи човен, на який уклали недужого після серцевого нападу. Михайло свідомий, що помере через кілька годин, та він щасливий: тепер вже має внука однієї групи крові. У свій останній трюк старий клоун вклав свою душу до решти, лишивши дешицу життя для прощальної світлини з онуком під вічним небом Карпат, з якого злітає чистий, невагомий сніг.

Є ролі, що можна зіграти краще чи гірше, але потрібно зіграти точно. Саме таке завдання в Богдана Бенюка, якому найкраще вдалося сцени розпачу й гніву, коли він кричить Мікеле: «Ти що привіз мені замість доньки – попіл?»; «Ти чому не знаєш рідну мову, твоя мама – українка?!» Михайло звертається до малого, та ми розуміємо – він кричить на себе, бо за 16 років не спромігся побачитися з Ніною й Мікеле, не запросив додому, в село, прогавив внука... А тепер все згає треба надолужити, щоб не «урвалась нитка днів». А вина йому болять, душить нестерпно.

Та знайти один одного внуку й діду непросто. В кожного свої рахунки. Ось і потерпають, зближуючись на мікрон за добу. Що примиряє впертюхів? Одне горе на двох – бо справжнє... «Мій карпатський дідусь» – кінематограф «виховання почуттів» для сімейного перегляду. (В глядацьких залах на ньому було багато різновікових дітей. Що знаменно: вони звично тягнули з собою відерця з попкорном, та ледь починався фільм – їли тихенько, майже крадькома, без реплік щодо побаченого: стрічка забирала їх владно. І серце не камінь – плакали всі.)

...А на екрані різко змушнїлий новий власник «Кафе Буба» Мікеле Галамасюк щоранку піднімає в Генуї прапор свого закладу, і в сонячних променях Лігурійської Рів'єри тріпоче нагадування про карпатського дідуса, клоуна з Бережниць, що пробудив у юнака свідомість роду. Жагуче бентежна тема! Бо й справді...

Випробування пам'яттю: «Вбивці квіткової повні» Мартіна Скорсезе

Юлій Швець

«Вбивці квіткової повні» (Killers of the Flower Moon)
Сценарій Еріка Ротда за книгою Девіда Гранна «Killers of the Flower Moon» 2017 року

Режисер Мартін Скорсезе

Оператор Родріго Прієтод

Композитор Роббі Робертсон

Художник Данте Ферреті

У головних ролях: Леонардо Ді Капріо, Роберт Де Ніро,
Лілі Гладстон, Джессі Племенс та ін. США, 2023

Кадр з фільму «Вбивці квіткової повні».
Режисер Мартін Скорсезе. США, 2023.

80-річний американський кінорежисер Мартін Скорсезе завжди прагнув зрозуміти Америку через її ситуативних злочинців. Однак свій 26-й повний метр він присвятив злочинності системній – історії жорстокого захоплення землі, матеріальних ресурсів та влади в штаті Оклахома на початку 1920-х років. Документальне дослідження журналіста Девіда Гранна численних вбивств (з 1912 по 1925 рік) індіанців з племені осейджів стало для режисера опорою для створення життєво точної драми, котра з розмахом і скрупульозністю «великого стилю» розповідає про те, на що натякають усі великі й маленькі американські вестерни та драми й, зрештою, свідчить уся історія – про жагу наживи, яка рухає матеріальний прогрес, і духовне розтління індивідумів та цілих націй. Однак – що важливо – нажива як національна ідея не сприймається у фільмі обмеженою рамками суто «американського міфу».

Свого часу Клінт Іствуд відійшов від шаблону голлівудського вестерну, висунувши протипагу повторюваним

зображенням тубільних племен як дикунів, що завдають шкоди «невинним» білим поселенцям, ввівши в кіно архетипи, відмінні від «героїчного ковбоя» та «інколи благородного дикуна», глибоко вкорінених в американській культурі. Він першим індивідуалізував зло і добро, вивівши расизм за периметр етики й моралі. Історію, розказану Скорсезе, багато хто сьогодні також волів би віднести до історій про колонізаторський спадок, за який мають платити «нащадки колонізаторів». Але Скорсезе у своїх поглядах далекий від «расизму навиворіт» – він не збирається переглядати роль Колумба в новітній історії. Його історія вбивств мешканців Північної Америки та справжніх причин цих вбивств більш печальна. По суті, це історія повзучого екзистенційного жаху, причини якого неможливо звести до расового протистояння, бо це ніби шлюб брехні й отруєного кохання, де кожну зі сторін неможливо визнати синонімом зла.

У 1870-х роках рішенням більшості американців плем'я осейджів було депортоване з Канзасу в землі Оклахоми. Подаровані індіанцям безжиттєві пустелі на початку здавались їм прокляттям, але згодом в них знайшли нафту, і власники пустель стали найбагатшими людьми в світі (в перерахунку на душу населення). На початку XX століття осейджі стали схожими на зірок Голлівуду: багаті прикраси, помпезне вбрання, особисте авто, у деяких – літаки, які обслуговували білошкірі. Але бажання історичної сатисфакції, відсутність почуття міри, незмога подолати жагу «файного життя», зміна режиму харчування та інші чинники призвели до численних хвороб осейджів та їх вимирання. Найбільше ж індіанських нафтових магнатів непокоїли ті зміни, котрі озвучуються в першому кадрі фільму: під час похоронного ритуалу старійшини визнають, що «сенса життя» осейджів втрачається під тиском асиміляції. Зрозуміло, що змішані шлюби були для індіанців необхідністю, бо самі осейджі не були готовими до оскалу «практичного капіталізму»: без допомоги білих вони не могли вести свої справи ефективно. У «білої більшості» шикарне життя осейджів викликало почуття обділеності та обурення – це була якась фантазмагорична несправедливість, і, нехтуючи священним статусом приватної власності, «несправедливість» цю конче потрібно було «виправити». Змішуючись з індіанцями, білі послідовно «виправляли» ситуацію, а осейджі водночас переймали їхні найгірші звички, котрі ставали для них смертельними – часто в прямому сенсі.

Спадкоємицею «поганих звичок» у фільмі Скорсезе стала Моллі Кайл – індіанка з великої сім'ї, в якій залишилися одні жінки. В реальності життя індіанки, яка стала прототипом головної постаті фільму, закінчилось третім шлюбом та смертю від діабету в 1937 році. Хвороба була реакцією непристосованого організму до безвольно-дитячого споживання солодкого. Однак у фільмі Моллі виглядає впертою, сміливою й послідовною, саме вона звертається до Президента США з проханням забезпечити неупереджене розслідування вбивств своїх одноплемінників. Вона ж втілює й основний настрій фільму – передчуття неминучо-

го та необхідності спокути якоїсь трагічної – як і в білих – вини, про яку ніхто з її одноплемінників не здогадується. У виконанні Лілі Гладстон – талановитої молодшої акторки індіанського походження – тиха жіноча загадковість Моллі доповнюється візуально інтонаційною вибуховістю. Наповнює ж у кадрі її існування передчуття зради, що розбивається й, ніби ртуть, повзе в усі шпарини, аби незримо й повсякчас отруювати її душу (як у буквальному сенсі псевдоліки отруюють її організм).

Виходячи далеко за межі звичного акторського іміджу, «тиху зраду» об'ємно демонструє Леонардо Ді Капріо в ролі водія, а згодом чоловіка Моллі. Його персонаж – Ернест Буркхарт – колишній солдат, що повертається в рідні місця після Першої світової, де служив кухарем. Швидкість, з якою простак-воляка без проблеску свідомості втягується в дрібні злочини, а згодом і в куди ефективніші кримінальні схеми свого дядька Вільяма Хейла (Роберт Де Ніро), наводять на думку про якийсь екзистенційний вимір нормалізованого американським соціумом й освяченого владою хижацтва. На початку Ернест Буркхарт виступає інфантильним невігласом, дрібним нахабою, від природи, однак, наділеним щирою, хоча й непослідовною сентиментальністю. Ернест виглядає інколи зворушливим – попри опущені плечі, криві зуби, виступаючу щелепу і похмурий погляд. Та все ж істинною домінантою цього образу простака (філігранно зіграного Ді Капріо) є порожнеча, відсутність мети, потреба комусь належати. Й ми постійно вдивляємось в цього дивовижного чоловіка – плоть від плоті американської мрії – гадаючи, чи зможе кохання подолати його кримінальну схильність, його «наркотичну» залежність від власності.

У певному сенсі в фільмі італо-американця Скорсезе як центральну можна було би виділити тему шлюбу в «середньоарифметичній» американській сім'ї. Адже кохання подається в «Квітковій повні» як абсолют, щось вище від культурних, етнічно-расових, політичних протиріч, і має силу релігії – зрада та відступництво мають бути покарані. Однак в судовій драмі – останньому акті трагедії – у Ернеста з'являється можливість переграти долю: аби отримати свободу, він домовляється з агентами Бюро розслідувань (майбутнього ФБР) і викриває рідного дядька, даючи свідчення про організовані ним вбивства та фінансові махінації. Скорсезе далекий від облагороджування хоча б однієї зі сторін конфлікту й не залишає «біло-пухнастими» агентів, що приховують від Ернеста результати експертизи, яка свідчить про його намагання отруїти дружину фальшивим інсуліном. Попри «договір», Ернест таки потрапляє до в'язниці. Тому історії шлюбу, расового протистояння, наживи вливаються в глобальну історію критично низької суспільної довіри на всіх рівнях – серцевині національної ідентичності. При дотику власності довіра зазнає ерозії, й Скорсезе, схоже, хвилює те, що цей справжній жах для європейця чомусь не є жахом для американця. Підприємливого американця – вбивцю Квіткової повні – блискуче втілив на екрані 80-річний Роберт Де Ніро. В попередній картині Мартіна Скорсезе «Ірландець» герой Де

Ніро займав нішу, що її в «Квітковій Повні» займає герой Ді Капріо: в «Ірландці» за вказівкою мафії (не без важких роздумів), нехтуючи дружбою всього життя, персонаж Де Ніро вбиває політичного романтика-ідеаліста. В «Квітковій повні» герой Де Ніро в протилежному амплуа: він не вимушений вбивця, а втілення інституалізованого зла в його неймовірному блиску. Сповнений чарівної привабливості та почуття гумору, цей непересічний чоловік має пильний погляд, що легко змінюється посмішкою й розкритими обіймами турботливого благодійника. Але заради придбання якомога більшої кількості нафтоносної землі він одружує племінника на багатій спадкоємиці, поступово знищує її сім'ю й намагається отруїти жінку, аби отримати контроль над її величезним статком. Не гребує він і отриманням страховок за індіанців, яких наказує вбивати. Отруйний інсулін, фіктивний шлюб, наймані вбивці – все в цього підступно-витонченого «Короля» (таке прізвисько він має у місцевих) іде в справу. Чітко мислячий і послідовний, всі свої махінації він проводить з неймовірним спокоєм, і, здається, нема жодної моральної (чи дієвої) перестороги, що регулювала би його жагу накопичення. Маючи авторитет найбільшого благодійника в середовищі як білих, так і індіанців, він сприяє тому, що все містечко зрештою постає як одне масштабне гангстерське угруповання. Нечесно здобуті гроші та неправомірна влада – співучасть в криміналі тотальна, й ніхто не має тут чистих рук.

В епілозі з театральної сцени і з неприхованим сарказмом Скорсезе читає глядачам некролог Моллі, в якому стараннями ФБР прибрані неприємні для білих американців обставини її життя. Читає для того, аби в міру сил протистояти шоу, організованому правоохоронцями та пресою, котре під нахабно-авантюрну музичну тему останньої сцени фільму докорінно фальшує та принижує трагічну історію, розказану щойно на екрані. Звісно, (колективна) провина білих у ній очевидна, однак Скорсезе важливо не просто піддати черговому осуду расові стереотипи столітньої давнини (бажаючи це робити сьогодні вдосталь), скільки продемонструвати їхню так і не знищену «філософську» базу.

«Люди забувають. Вони не пам'ятають, їм байдуже. Їм буде просто байдуже. Це буде ще одна повсякденна історія», – такі, схожі на правду, слова Скорсезе вкладає в уста Короля-Мefістофеля, але, всупереч цим словам, творить фільм, в якому стиранню історичної пам'яті протиставляє силу, що в останню хвилину фільму вибухає на екрані пророчою реплікою самого режисера. Традиції забуття та спотворення, механіці поганого театру та медійної маніпуляції (в тому числі кінематографічними образами) Скорсезе протиставляє цінність, яка не вимірюється політичною злободенністю й не вивірюється з часом – людську пам'ять. Не кривобоку пам'ять переможця, котрий переписує історію, а пам'ять спостерігача, що за фальшивою оболонкою зберігає невидиму правду буття.

Стрічка посіла чільне місце в рейтингу кінокритиків світу як найкращий фільм 2023 року.

... І знову про банальність зла

Анастасія Канівець

Минулий рік був багатим на яскраві прем'єри: найгучніше прозвучав феномен «Барбігеймера»... проте в будь-якому переліку найкращих фільмів-2023 почесне місце посідає стрічка «Вбивці квіткової повні» Мартіна Скорсезе. Масштабне, на три з половиною години екранного часу, кінополотно присвячене історії вбивства... точніше, серії вбивств. У 1920-х в Оклахомі, на землях племені осейдж, було виявлено нафту; члени племені швидко розбагатіли – а спритні білі вигадали вражаючі за простотою та цинізмом схеми заволодіння грішми. Ось одна: вони одружувалися з заможними індіанками, а згодом... холоднокровно вбивали дружин. Тодішній устрій сприяв тому, що смерті десятків індіанців (точна цифра досі невідома!) роками лишалися «непоміченими» – доки за них не взялося новостворене якраз-таки для цієї справи Бюро розслідувань, предтеча знаменитого ФБР. У 2017 році про події в Осейджі вийшла книга Девіда Гренна «Вбивці квіткової повні: таємниця індіанських убивств та народження ФБР», що миттєво викликала зацікавлення в Голлівуді. У підсумку народилася кінооповідь про сумнозвісні «осейджські вбивства» з історією Моллі Буркхарт у фокусі: Ернест Буркхарт, племінник впливового землевласника Вільяма-«Короля» Хейла, одружився з нею заради вигоди – а далі почалося планомірне винищення рідних дружини задля спадку; сама жінка ледь уникла смерті від повільного отруєння.

Справа осейджів розповідає про тодішню Америку вельми багато. У ній, мов у краплині води, відобразилися прикмети доби: «нафтовий бум», расова й гендерна нерівність, проблеми місцевого самоврядування, законодавчі нюанси, нарешті, своєрідна криза моралі. В окрузі Осейдж сформувався по суті злочинний синдикат – і, що найдивовижніше, кістяк його становили не покидьки суспільства, а цілком пристойні представники громади: «отець міста» та члени його родини, лікарі... А до всього, громада білих на чолі з шерифом через потурання злочинам зробила себе їх співучасницею. У